

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

TS ./ riksåklagaren ang. förverkande av villkorligt medgiven frihet

(Svea hovrätts dom den 7 juli 2021 i mål B 6551-21)

Högsta domstolen, som har meddelat prövningstillstånd, har förelagt mig att svara skriftligen på överklagandet. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Bakgrund

Åtalet

TS åtalades för grov utpressning (punkten 1), grov misshandel (punkten 2) och övergrepp i rättssak (punkten 3) enligt följande gärningspåståenden.

1. Grov utpressning.

GM, TS, SS och RT har tillsammans och i samförstånd misshandlat och hotat TA i syfte att förmå honom att till dem utge pengar, en bil, MC-västar och MC-tröjor.

Misshandeln bestod i att gärningsmännen tilldelade TA flera slag mot kroppen, tryckte in fingrar i hans mun samt klippte av en bit av hans öra med en sax.

Av misshandeln orsakades TA smärta, blåmärken, blodvite och skada på örat. Hoten bestod i verbala hot med innebörd att ytterligare skada TA eller närstående till honom om han inte betalade pengar till dem. Hoten har varit ägnade att hos TA framkalla allvarlig rädsla för egen eller annans säkerhet till person.

Gärningsmännen tvingade på detta sätt TA att till dem överlämna sin bil, MC-västar och MC-tröjor samt 13 000 kronor i kontanter den 27 mars 2020. Dagarna därefter överlämnade TA ytterligare 100 000 i kontanter samt gjorde banköverföringar på 625 000 kronor till RT. Det hände mellan den 27 mars 2020 GM och SS och motsvarande skada för TA.

Brottet bör bedömas som grovt med hänsyn till att gärningen varit särskilt hänsynslös och våldet av särskilt allvarlig art samt med hänsyn till det betydande belopp som överförts till gärningsmännen.

TS, RT, GM och SS begick gärningen med uppsåt.

2. *Grov misshandel.*

GM, TS, SS och RT har tillsammans och i samförstånd misshandlat TA genom att de klippte av en bit av hans öra med en sax. Det hände den 27 mars 2020 i Sätters kommun. TA orsakades smärta, blodvite och bestående skada på örat.

Brottet bör bedömas som grovt eftersom gärningsmännen visade särskilt hänsynslöshet och råhet.

GM, TS, RT och SS begick gärningen med uppsåt.

3. *Övergrepp i rättssak.*

GM, TS, SS och RT har tillsammans och i samförstånd, med hot om våld, angripit TA för att hindra honom från att göra en anmälan till polisen angående att de utövat utpressning mot honom. Deras agerande bestod i att de fällde yttranden med innebörd att de skulle kunna "skicka" andra personer på TA om han vände sig till polisen. Det hände den 27 mars 2020 i Sätters kommun.

TS, RT, GM och SS begick gärningen med uppsåt.

Tingsrätten

Tingsrätten dömde TS för grov utpressning och övergrepp i rättssak till fängelse tre år och tre månader. Tingsrätten fann att det inte skulle dömas särskilt för den grova misshandeln, utan den skulle anses ingå i utpressningsbrottet. Tidigare villkorligt medgiven frihet förklarades till en tid av ett år förverkad. Tingsrätten anförde i den delen bl.a. följande.

Han förekommer under åtta avsnitt i belastningsregistret, med början år 2001. Han dömdes av Hovrätten för Västra Sverige den 18 juni 2009, mål B 2278-09, för bl.a. grovt narkotikabrott och vapenbrott varvid påföljden bestämdes särskilt till fängelse tio år, samtidigt som tidigare villkorligt medgiven frihet förklarades helt förverkad. Villkorligt frigiven blev han den 29 juli 2016 med en återstående strafftid om tre år, elva månader och två dagar. Prövotiden utgick den 30 juni 2020. Därefter har han vid tre tillfällen dömts för ringa stöld varvid påföljden bestämts till böter.

(...)

Med hänsyn till att den tidigare domen avsåg annan sorts grov brottslighet och att det var kort tid kvar av den fleråriga prövotiden för den villkorligt medgivna friheten, finns det enligt tingsrättens mening skäl för att inte förverka hela den tiden.

Hovrätten

Hovrätten, som inte gjorde någon ändring av tingsrättens domslut i skuldfrågan, ändrade tingsrättens dom på så sätt att fängelsestraffets längd bestämdes till fyra år och villkorligt medgiven frihet förklarades till en tid av två år förverkad. Hovrätten angav följande i domskälen.

TS har begått brotten i slutet av sin prövotid. Det finns därför särskilda skäl att förverka en del av den villkorligt medgivna friheten, vilket också tingsrätten kommit fram till. Även om det rör sig om återfall i olikartad brottslighet anser hovrätten att det – mot bakgrund av allvaret i de brott

TS nu döms för – finns skäl att förverka två år av den villkorligt medgivna friheten, dvs. drygt hälften av den återstående strafftiden. Tingsrättens dom ska ändras i enlighet med detta.

Överklagandet

TS har yrkat att Högsta domstolen ska undanröja förordnandet om att förverka tidigare villkorligt medgiven frihet eller, i andra hand, att Högsta domstolen ska sätta ned den del av den tidigare villkorligt medgivna friheten som förverkas.

Grunden för min inställning

Om en person dömts till ett tidsbestämt fängelsestraff ska, som huvudregel, den dömde friges villkorligt när två tredjedelar, dock minst trettio dagar, av fängelsestraffet har avtjänats (26 kap. 6 § brottsbalken).

Efter den villkorliga frigivningen gäller en prøvotid som motsvarar den straffid som återstår vid frigivningen, dock minst 365 dagar (26 kap. 10 § brottsbalken).

Under prøvotiden för den villkorliga frigivningen ska den frigivne vara skötsam och är under prøvotiden skyldig att inställa sig hos Kriminalvården efter kallelse (26 kap. 11 § brottsbalken). I skötsamhetskravet ligger att den villkorligt frigivne ska rätta sig efter de skyldigheter som följer av brottsbalken eller enligt de föreskrifter eller anvisningar som meddelats med stöd av den (Agneta Bäcklund m.fl., *Brottsbalkskommentaren* – en kommentar på internet, kommentaren till 26 kap. 11 § brottsbalken).

Villkorlig frigivning syftar till att kontrollera den dömdes övergång från vistelse i anstalt till vistelse i frihet. Genom villkorlig frigivning ges möjlighet att ställa krav på den frigivne och att tillgripa sanktioner om kraven inte uppfylls. Den villkorliga frigivningen ger även möjligheter att på ett ändamålsenligt sätt utforma reaktioner mot den som efter ett avtjänat fängelsestraff fortsätter att begå brott. I slutändan syftar villkorlig frigivning till att minska risken för återfall i brott. (Prop. 2005/06:123 s. 53 f.)

Om en villkorligt frigiven person bryter mot föreskrifter eller anvisningar om vad som i övrigt ska gälla för en övervakning efter villkorlig frigivning får övervakningsnämnden förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad till en tid om högst 90 dagar varje gång, under förutsättning att överträdelsen är allvarlig och det kan antas att den frigivne inte kommer att rätta sig genom någon sådan åtgärd som Kriminalvården kan vidta enligt andra bestämmelser. När tiden för förverkande bestäms ska arten och omfattningen av de överträdelser som föranleder förverkandet särskilt beaktas. (26 kap. 19 § andra stycket brottsbalken.) Det krävs för ett beslut om förverkande av villkorligt medgiven frihet på grund av misskötsamhet att den frigivne på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter och att andra åtgärder bedöms vara otillräckliga för att få till stånd en rättelse (prop. 2018/19:77 s. 65).

Om den som har dömts till fängelse begår ett nytt brott efter domen men innan påföljden helt har verkställts eller annars upphört (nytt brott), ska rätten bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten. (34 kap. 1 § första stycket brottsbalken.) Tillämpas 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken i fråga om någon

som villkorligt frigetts från fängelse, ska, om brottet har begåtts under prövotiden, den villkorligt medgivna friheten eller en del av denna förklaras förverkad om inte särskilda skäl talar mot det. Som särskilda skäl för att inte förverka eller för att förverka endast en del av villkorligt medgiven frihet får rätten beakta om den nya brottsligheten i förhållande till den tidigare är av lindrig beskaffenhet (punkten 1), om lång tid har förflutit mellan brotten (punkten 2), eller om ett förverkande annars skulle framstå som oskäligt (punkten 3). (34 kap. 5 § brottsbalken.)

I förarbetena till 1989 års påföljdsbestämmningsreform uttalades, att förverkande är en reaktion på att någon har brutit mot de villkor som är förenade med den villkorliga frigivningen och i princip avser ändrade verkställighetsvillkor beträffande den första domen. Mot den bakgrunden fanns det mindre anledning att vara restriktiv beträffande förverkande än när det gällde en skärpt straffmätning på grund av återfall. Samtidigt får den samlade reaktionen inte framstå som orimlig. (Prop. 1987/88:120 s. 53 f.)

Sedan 1999 års påföljdsbestämmningsreform gäller en uttrycklig presumtion för att förverkande av villkorligt medgiven frihet – helt eller delvis – ska ske om brottet har begåtts under prövotiden och inte särskilda skäl talar mot ett förverkande. Förverkande har av lagstiftaren bedömts vara en lämplig åtgärd när det gäller att möta ny brottslighet efter ett tidigare fängelsestraff. Det är nämligen redan från början klart både hur mycket den dömda riskerar i återfallsskärpning, om han på nytt begår brott, och under vilken tid som skärpningen kan tillämpas. Dessutom har pedagogiken i systemet bedömts mycket tydlig. Med hänsyn till detta har det ansetts finnas skäl att i så stor utsträckning som möjligt styra över återfallsskärpningen till förverkandet. Det är i första hand genom förverkande av villkorligt medgiven frihet som hänsyn tas till återfall beträffande den som avtjänat ett fängelsestraff i anstalt. (Prop. 1997/98:96 s. 138.)

För att frångå presumtionen om att förverkande ska ske krävs det särskilda skäl. Punkten 1 i paragrafen tar upp det fallet att brottsligheten är av lindrig beskaffenhet. Punkten 2 tar upp det fallet där lång tid förflutit mellan brotten. Punkten 3 avser de fall där ett förverkande annars skulle framstå som oskäligt.

I förarbetena uttalades bl.a. följande när det gäller under vilka omständigheter det finns särskilda skäl att underlåta förverkande eller att förverka endast en del av den villkorligt medgivna friheten (a. prop. s. 138 f.).

Som särskilt skäl för att underlåta förverkande eller att förverka endast en del av reststraffet bör, liksom tidigare, brottets svårhet och tidsaspekten beaktas. Om den nya brottsligheten är av lindrig beskaffenhet eller om lång tid förflutit mellan brotten bör detta kunna leda till att förverkande underlåts eller att endast delförverkande sker. Naturligtvis bör även den tid som förflutit sedan den tidigare domen eller den villkorliga frigivningen kunna beaktas. Genom den förlängning av prövotiden vid långa fängelsestraff som nu föreslagits får denna omständighet ökad betydelse. Vid återfall i slutet av en lång prövotid kan således finnas skäl att underlåta att förverka, i vart fall en del av den villkorligt medgivna friheten.

Vidare föreslås att det, som särskilda skäl för att underlåta förverkande eller förverka endast en del av den villkorligt medgivna friheten, skall kunna beaktas om ett förverkande skulle framstå som oskäligt. Vid bedömningen av om förverkandet framstår som oskäligt bör bl.a. sådana

omständigheter som anges i 29 kap. 5 § kunna beaktas. Vidare bör bl.a. kunna beaktas om brotten framstår som så olikartade och väsensskilda att ett förverkande inte ter sig som rimligt.

Liksom tidigare bör gälla att de i lagrummet angivna omständigheterna utgör exempel på vad som kan beaktas och att det även i fortsättningen bör kunna komma i fråga att beakta andra synpunkter. Syftet är att det vid en samlad skälighetsbedömning skall vara möjligt att underlåta förverkande eller att endast förverka en del av reststraffet.

Hur stor betydelse tidsaspekten ska ges vid överväganden om förverkande beror på vilken form av brottslighet som är aktuell. Vid allvarlig brottslighet är tidsaspekten av mindre betydelse än vid andra brott. (Prop. 1987/88:120 s. 110.)

I *NJA 2015 s. 1129 I* uttalade Högsta domstolen att lagstiftaren genom oskälighetsregeln i punkten 3 har öppnat för undantag i fall som har varit svåra att förutse eller att reglera särskilt. Om de skäl - som i ett enskilt fall kan anföras till stöd för en begränsning av förverkandet - är av minst samma tyngd som de som anges i förarbetena, kan det enligt Högsta domstolen inte med fog hävdas att lagstiftarens strävan efter tydlighet motverkas eller att grunden för reglerna urholkas genom rättspraxis om skälen tillåts påverka bedömningen. Högsta domstolen fann i målet att det rent undantagsvis kan bli aktuellt att väga in en klart konstaterbar ändring av påföljdspraxis eller en ändrad syn i lagstiftning på hur påföljd ska bestämmas avseende den aktuella brottsligheten när förverkandefrågan avgörs. Ett exempel på en ändring av påföljdspraxis är den för narkotikabrott – särskilt för grova narkotikabrott – som inleddes genom Högsta domstolens dom i mefedronmålet den 16 juni 2011 i rättsfallet *NJA 2011 s. 357*. Enligt Högsta domstolen är denna ändring så påtaglig att den som regel bör ges betydelse vid bedömningen av förverkandefrågan och normalt leda till att inte hela straffåterstoden förverkas.

Min bedömning

TS dömdes den 18 juni 2009 av Hovrätten för Västra Sverige för grovt narkotikabrott samt även narkotikabrott i två fall, dopningsbrott och vapenbrott i två fall till fängelse i tio år. Det grova narkotikabrottet avsåg 10 kilo amfetamin. Brotten begicks den 1–26 september 2008. Tidigare medgiven villkorlig frihet förklarades helt förverkad i domen. Han frigavs villkorligt den 29 juli 2016 med en återstående strafftid om tre år, elva månader och två dagar. Prövotiden gick ut den 30 juni 2020. Den nu aktuella brottsligheten begicks den 27 mars–1 april 2020.

Efter den villkorliga frigivningen har TS dömts till böter för snatteri och ringa stöld som begåtts vid sju tillfällen under tidsperioden den 17 februari 2017–3 november 2018.

Brottsligheten som den nu överklagade domen avser har begåtts under den prövotid som gäller för den villkorliga frigivningen. Presumtionen är då att förverkande av den tidigare villkorligt medgivna friheten ska ske om inte särskilda skäl talar emot det.

Vid bedömningen av om det finns särskilda skäl som bryter presumptionen konstaterar jag att den nya brottsligheten i det här fallet visserligen har ett lägre straffvärde än den tidigare brottsligheten, men att straffvärdet för den nya brottsligheten är högt och att det dessutom rör sig om integritetskränkande brottslighet. Det är alltså inte frågan om brottslighet av lindrig beskaffenhet (punkten 1).

Det har förflutit en lång tid mellan de tidigare och de nya brotten (punkten 2). En förklaring till tidsutdräkten, som enligt min uppfattning ska beaktas, är att TS under större delen av tiden har verkställt ett fängelsestraff för de tidigare brotten och därför varit förhindrad att återfalla i brott. Vid bedömningen ska vidare beaktas att den tidigare brottsligheten avsåg allvarlig narkotikabrottslighet och att även den nya brottsligheten är av allvarlig karaktär. Vid allvarlig brottslighet är tidsaspekten av mindre betydelse än vid andra brott. TS har enligt domstolarna haft en mycket avgörande och central roll i genomförandet av det grova narkotikabrottet inom ramen för en organiserad narkotikaförsäljning som den tidigare domen gäller. Den nya brottsligheten innefattar allvarliga angrepp på målsäganden. Jag konstaterar att TS har varit närvarande när målsäganden i samband med utpressningsgärningarna fick en del av sitt öra avklippt och tvingades att äta upp det. Att de tidigare brotten begicks för så länge sedan som år 2008 och att återfallet i den nya brottsligheten har skett i slutet av prövotiden utgör enligt min bedömning därför inte sådana särskilda skäl som bryter presumptionen om att förverkande ska ske. Däremot talar tidsaspekten mot att förverka hela den villkorligt medgivna friheten.

När det gäller frågan om ett förverkande i det här fallet annars framstår som oskäligt (punkten 3) är det min uppfattning att allvaret i de brott TS nu återfallit i talar för att förverkande enligt huvudregeln ska ske trots att återfallet inte avser likartad brottslighet. Några särskilda skäl hänförliga till de s.k. billighetsskälerna i 29 kap. 5 § brottsbalken, som innefattar omständigheter knutna till den tilltalades person eller handlande efter brottet, har inte kommit fram i målet. Inte heller har det i övrigt kommit fram några omständigheter som innebär att den samlade reaktionen framstår som orimlig och därmed att ett förverkande framstår som oskäligt. Att det efter den tidigare domen har skett en ändring av påföljdspraxis avseende narkotikabrott talar i någon mån emot att förverka hela straffåterstoden (jfr NJA 2015 s. 1129 I). Jag uppmärksammar dock i det sammanhanget att tingsrätten, på ett sätt som hovrätten inte fann skäl att ändra, bestämde straffvärdet stängare än vad de dåvarande riktlinjerna angående enbart mängden och arten av narkotika angav.

En sammanvägning av omständigheterna leder till slutsatsen att det inte finns särskilda skäl att underlåta förverkande av villkorligt medgiven frihet när det som här är frågan om ett återfall i allvarlig brottslighet. Däremot bedömer jag att det faktum att den nya brottsligheten begåtts i slutet av prövotiden och även, i viss utsträckning, att påföljdspraxis avseende narkotikabrott har ändrats ska beaktas på det sättet att endast en del av reststraffet ska förverkas. Jag ställer mig

därför bakom den bedömning som hovrätten har gjort när den har förverkat en del av den villkorligt medgivna friheten.

Frågan om hur stor del av den villkorligt medgivna friheten som ska förverkas måste avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter i målet. Till skillnad från i rättsfallet NJA 2015 s. 1129 I, som åberopas i överklagandet, finns det i det nu överklagade målet inte några förmildrande omständigheter kopplade till TS:s person som har betydelse vid bedömningen. Jämförbarheten mellan enskilda fall är sällan absolut och det finns i det här fallet enligt min uppfattning inte något att anmärka mot skillnaderna i förverkandetider mellan målen. Vid bedömningen i det nu överklagade målet har det stor betydelse att den brottslighet som TS nu återfallit i är av allvarlig och integritetskränkande karaktär. Min uppfattning är att det mot bakgrund av detta, som hovrätten funnit, finns skäl att förverka drygt hälften av reststraffet dvs. två år av den villkorligt medgivna friheten. Hovrättens domslut bör alltså fastställas.

Petra Lundh

Eva Bloch

Kopia:

Åklagarkammaren i Falun (AM-79095-20)

Assistentåklagare Alen Islamovic.

Utvecklingscentrum.